

PEDAGOGIK FAOLIYATDA PROGNOSTIK KOMPETENTLIKNING O'RNI VA AHAMIYATI

Seytmuratova T. Q.

Nukus davlat pedagogika instituti

Bugungi kunda ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlar pedagog kadrlarning kasbiy tayyorgarligi va kompetentligiga yuqori talablar qo'yimoqda. Zamonaviy jamiyat sharoitida o'qituvchi nafaqat bilim beruvchi shaxs, balki ta'lim jarayonini samarali tashkil etuvchi, o'quvchilarning rivojlanish jarayonini tahlil qiluvchi hamda kelajakdagi natijalarni oldindan bashorat qila oluvchi mutaxassis bo'lishi zarur. Shu jihatdan pedagogik faoliyatda prognostik kompetentlik muhim ahamiyat kasb etadi.

Prognostik kompetentlik o'qituvchining ta'lim jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan pedagogik vaziyatlarni oldindan ko'ra olish, o'quvchilarning bilim darajasi va rivojlanish istiqbollarini prognoz qilish hamda ta'lim natijalarini bashorat qilish qobiliyatini ifodalaydi. Bu kompetensiya pedagogik faoliyatning samaradorligini ta'minlashda muhim omillardan biri hisoblanadi. Chunki o'qituvchi ta'lim jarayonining kelajakdagi natijalarini oldindan rejalashtirgan holda darsni tashkil etsa, ta'lim jarayoni yanada samarali va maqsadga muvofiq bo'ladi.

Zamonaviy pedagogika fanida o'qituvchining kasbiy kompetensiyalari tizimi keng o'rganilmoqda. Ushbu kompetensiyalar qatorida diagnostik, kommunikativ, metodik va prognostik kompetensiyalar alohida o'rin egallaydi. Prognostik kompetentlik esa pedagogning kelajakdagi ta'lim natijalarini oldindan ko'ra olish, o'quvchilarning bilim olish jarayonidagi rivojlanish dinamikasini aniqlash va ta'lim jarayonini samarali rejalashtirish imkonini beradi. Shu sababli ushbu kompetensiya pedagogik faoliyatning muhim tarkibiy qismi sifatida qaraladi.

Pedagogik faoliyat jarayonida prognostik kompetentlik o'qituvchiga o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish, ularning qiziqishlari va ehtiyojlarini aniqlash hamda ta'lim jarayonini mos ravishda tashkil etish imkonini beradi. Bu esa o'quvchilarning bilim olish jarayonida faol ishtirok etishiga, mustaqil fikrlash qobiliyatining rivojlanishiga va ta'lim samaradorligining oshishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, prognostik kompetentlik pedagogga ta'lim jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolarni oldindan aniqlash va ularni bartaraf etish choralari ko'rish imkonini beradi. Natijada pedagogik faoliyatda samarali qarorlar qabul qilish, ta'lim jarayonini to'g'ri yo'naltirish va o'quvchilarning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatish mumkin bo'ladi.

Mazkur maqolaning maqsadi pedagogik faoliyatda prognostik kompetentlikning mazmuni, uning o'qituvchi kasbiy faoliyatidagi o'rni va ahamiyatini ilmiy jihatdan tahlil qilishdan iborat. Shuningdek, prognostik kompetentlikning ta'lim jarayonini samarali tashkil etishdagi roli hamda pedagog kadrlarning kasbiy tayyorgarligini oshirishdagi ahamiyati yoritib beriladi.

Asosiy qism. Pedagogik faoliyat – bu murakkab, ko'p qirrali va dinamik jarayon bo'lib, u o'qituvchidan turli kasbiy kompetensiyalarni talab qiladi. Zamonaviy ta'lim tizimi sharoitida o'qituvchi nafaqat fan bilimiga ega bo'lishi, balki ta'lim jarayonini samarali rejalashtirish, o'quvchilarning individual xususiyatlarini hisobga olish va ularning bilim, ko'nikma hamda ijtimoiy-hissiy rivojlanish istiqbollarini oldindan baholash imkoniga ega bo'lishi kerak[1]. Shu nuqtai nazardan pedagogik faoliyatda prognostik kompetentlik markaziy ahamiyatga ega bo'ladi, chunki u o'qituvchining kelajakdagi pedagogik vaziyatlarni oldindan ko'ra bilish, o'quvchilarning rivojlanish dinamikasini tahlil qilish va ta'lim jarayonini samarali rejalashtirish qobiliyatini ifodalaydi.

Prognostik kompetentlik nafaqat pedagogning kasbiy mahoratini, balki uning strategik tafakkurini ham rivojlantiradi. Bu kompetentlik orqali pedagog o'quv jarayonidagi muammolarni oldindan aniqlay oladi, ularni bartaraf etish bo'yicha chora-tadbirlarni ishlab chiqadi va natijada ta'lim jarayonining sifatini oshiradi. Masalan, dars jarayonida o'quvchilarning bilim darajasidagi farqlarni oldindan aniqlay olgan pedagog, individual yondashuvlarni qo'llash va o'quvchilarni qiziqitiruvchi metodlarni tanlash imkoniga ega bo'ladi[2]. Shu tariqa, prognostik kompetentlik o'quvchilarning faol ishtirokini, bilimlarni samarali egallashini va mustaqil fikrlash qobiliyatini oshirishga xizmat qiladi. Prognostik kompetentlikning yana bir muhim jihati – ta'lim jarayonini rejalashtirishdagi roli. O'qituvchi kelajakdagi pedagogik vaziyatlarni oldindan tahlil qilgan holda dars mazmunini, metod va usullarini strategik ravishda tanlaydi. Bu jarayonda pedagog o'quvchilarning yosh xususiyatlari, qiziqishlari, bilim darajasi, psixologik holati va ijtimoiy-madaniy konteksti kabi ko'plab omillarni hisobga oladi. Natijada dars samaradorligi ortadi, o'quv jarayoni yanada tizimli va maqsadga muvofiq bo'ladi, shuningdek o'quvchilarda ta'limga nisbatan ijobiy motivatsiya shakllanadi. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, prognostik kompetentlik pedagogning kasbiy faoliyatini shaxsiylashtirish va innovatsion yondashuvlarni joriy etishda ham muhim ahamiyatga ega. Masalan, o'qituvchi yangi dars metodikasini yoki interaktiv texnologiyalarni qo'llashdan oldin, uning samaradorligini oldindan prognoz qilishi mumkin[3,5]. Shu tarzda pedagogik qarorlar yanada asosli bo'ladi, o'quvchilarning rivojlanish ehtiyojlariga moslashadi va pedagogik jarayonning umumiy sifatini oshiradi.

Prognostik kompetentlik shuningdek pedagogga ta'lim jarayonida yuzaga keladigan muammolarni oldindan aniqlash imkonini beradi. Bu muammolar texnik, metodik yoki psixologik bo'lishi mumkin. Masalan, o'quvchilarning bilimni o'zlashtirishdagi sustkashligi, motivatsiya yetishmasligi yoki darsga qiziqishning pasayishi kabi holatlarni oldindan ko'ra bilgan pedagog, ularni bartaraf etish uchun maxsus strategiyalar ishlab chiqadi. Shu tariqa, prognostik kompetentlik pedagogik faoliyatni faqat reaktiv emas, balki proaktiv (oldindan harakat qiluvchi) jarayonga aylantiradi.

Zamonaviy pedagogika fanida prognostik kompetentlik pedagogik mahoratning ajralmas tarkibiy qismi sifatida qaraladi. U o'qituvchining kasbiy rivojlanishida tizimli va strategik yondashuvni ta'minlaydi, pedagogik qarorlarni asosli va samarali qilishga yordam beradi hamda ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, u o'quvchilarning

individual imkoniyatlarini rivojlantirish, ularni ijodiy va tanqidiy fikrlashga yo'naltirish, shuningdek, zamonaviy ta'lim talablariga javob beradigan innovatsion pedagogik usullarni joriy etishga zamin yaratadi[4,6]. Shunday qilib, pedagogik faoliyatda prognostik kompetentlik nafaqat pedagogning kasbiy qobiliyatini ifodalaydi, balki ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish, o'quvchilarning individual rivojlanishini qo'llab-quvvatlash va ta'lim sifatini yaxshilashning muhim vositasi sifatida namoyon bo'ladi. Bu kompetentlik pedagogni zamonaviy ta'lim tizimida muvaffaqiyatli faoliyat yuritishiga tayyorlaydi va o'quvchilarning ta'lim jarayonidagi muvaffaqiyatlariga bevosita ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Tahlil. Pedagogik faoliyatda prognostik kompetentlikni rivojlantirish o'qituvchining kasbiy tayyorgarligini oshirish bilan bevosita bog'liqdir. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, pedagoglarda bu kompetentlik darajasi yuqori bo'lsa, ular ta'lim jarayonini yanada samarali tashkil etadi, dars rejalari va metodlarini aniq maqsadlar asosida tanlaydi, shuningdek o'quvchilarning o'zlashtirish darajasi sezilarli darajada oshadi. Prognostik kompetentlik pedagogga o'quvchilarning individual xususiyatlarini chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Masalan, dars jarayonida o'quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari va psixologik holatlarini hisobga olgan holda pedagog o'quv jarayonini moslashtiradi, dars uslubi va metodlarini individual yoki guruh talablariga muvofiq shakllantiradi. Bu yondashuv nafaqat bilimlarni samarali egallashga yordam beradi, balki o'quvchilarda mustaqil fikrlash, ijodiy va tanqidiy yondashuvni rivojlantiradi. Shuningdek, prognostik kompetentlik pedagogik jarayonning sifatini oshirishga yordam beradi. U pedagogga ta'lim jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolarni oldindan aniqlash va ularni bartaraf etish strategiyalarini ishlab chiqish imkonini beradi. Masalan, o'quvchilarning darsga qiziqishi past bo'lsa yoki ma'lum mavzularni o'zlashtirishdagi sustkashlik kuzatilsa, pedagog dars metodikasini qayta ko'rib chiqadi, qo'shimcha materiallar taqdim etadi yoki interaktiv usullarni joriy qiladi. Shu tarzda, pedagogik jarayon proaktiv (oldindan harakat qiluvchi) xarakterga ega bo'ladi va o'quvchilarning o'zlashtirish jarayoni samaradorligi oshadi.

Bundan tashqari, prognostik kompetentlik pedagogga ta'lim jarayonida innovatsion yondashuvlarni qo'llash imkonini ham beradi. Masalan, yangi o'quv metodlari yoki raqamli ta'lim texnologiyalarini sinashdan oldin, pedagog ularning ta'lim natijalariga ta'sirini oldindan prognoz qiladi. Bu esa pedagogik qarorlarni asosli va strategik qiladi, dars jarayonini shaxsiylashtirish va o'quvchilarning individual rivojlanish ehtiyojlariga moslashish imkonini yaratadi.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, prognostik kompetentlikka ega bo'lgan pedagoglar faqat o'quv jarayonini boshqarish bilan cheklanmay, balki o'quvchilarning uzoq muddatli rivojlanish istiqbollarini ham hisobga oladi. Masalan, ular o'quvchilarning ijtimoiy-hissiy rivojlanishi, kasbiy qiziqishlari va shaxsiy o'sishi uchun sharoit yaratadi, shu bilan kelajakdagi ta'lim va kasbiy yo'nalishlarni oldindan rejalashtiradi. Shu nuqtai nazardan, prognostik kompetentlik pedagogik faoliyatning nafaqat qisqa muddatli samaradorligini, balki uzoq muddatli ta'lim natijalarini ham ta'minlashga xizmat qiladi. Natijada, pedagogik faoliyatda prognostik kompetentlikni rivojlantirish pedagogning kasbiy mahoratini oshirish, ta'lim jarayonini samarali tashkil etish, o'quvchilarning individual rivojlanishini qo'llab-quvvatlash va ta'lim sifatini yaxshilashda beqiyos rol o'ynaydi. Bu kompetentlik pedagogik qarorlarni asosli va strategik qilishga, o'quvchilarning muvaffaqiyatli o'qishini ta'minlashga hamda zamonaviy ta'lim tizimi talablariga mos keladigan malakali pedagoglarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, pedagogik tadqiqotlar va amaliy tajribalar shuni ko'rsatadiki, prognostik kompetentlikni rivojlantirish faqat nazariy bilim bilan cheklanmasdan, pedagoglarning amaliy faoliyati orqali ham shakllanadi. Bu esa kasbiy treninglar, metodik mashg'ulotlar va mentorlik tizimi orqali amalga oshiriladi, natijada pedagoglar o'z ta'lim jarayonlarini oldindan bashorat qilish va samarali boshqarish qobiliyatini oshiradi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, prognostik kompetentlik pedagogik faoliyatning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. U o'qituvchining ta'lim jarayonini samarali rejalashtirish, o'quvchilarning rivojlanish istiqbollarini aniqlash va kelajakdagi natijalarni bashorat qilish qobiliyatini ifodalaydi. Shu sababli pedagog kadrlarni tayyorlash jarayonida prognostik kompetentlikni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratish zarur. Bu esa ta'lim jarayonining samaradorligini oshirish, o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini rivojlantirish hamda zamonaviy ta'lim tizimi talablariga mos keladigan malakali pedagoglarni tayyorlashga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR

1. Кучер Б.Д. Формирование профессиональной компетентности учителей: сущность, структура и функции // Концепт. 2024. № 4. С. 159-165.
2. Сайфулина Н.А. Структурно-содержательная характеристика прогностической компетентности студентов педагогической магистратуры // Ped.Rev. 2020. № 4. С. 32.
3. И.В.Бестужев-Лада. Социальное прогнозирование. Курс лекций [Текст] / И.В. Бестужев-Лада, Г.А. Наместникова. – М.: Педагогическое общество России, 2002. – 392 с.
4. Никитина Л.Е., Липский И.А., Майорова-Щеглова С.Н. Педагогическое прогнозирование: науч.-метод. пос. Под общ. ред. Л.Е. Никитиной. М.: НОУ ВПО Московский психолого-социальный институт, 2021. 288 с.
5. Раstopчина О.М. Прогностическая компетентность как составляющая профессиональной компетентности // Морские технологии: проблемы и решения 2020. С. 63-66.
6. Karmanchikov A.I. Logika pyedagogichyeskogo prognozirovaniya. Monografiya. 2012. 83 s.

Pedagogik faoliyatda prognostik kompetentlikning o'rni va ahamiyati

Annotatsiya. Ushbu maqolada pedagogik faoliyat jarayonida prognostik kompetentlikning mazmuni, uning o'qituvchi kasbiy mahoratini rivojlantirishdagi o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Ta'lim jarayonida o'qituvchining kelajakdagi natijalarni oldindan bashorat qila olish qobiliyati, ta'lim jarayonini samarali rejalashtirish va o'quvchilarning rivojlanish dinamikasini prognoz qilish imkoniyatlari yoritilgan. Shuningdek, prognostik kompetentlikning pedagogik faoliyat samaradorligini oshirishdagi roli ilmiy jihatdan asoslab berilgan.

Kalit soʻzlar. prognostik kompetentlik, pedagogik faoliyat, pedagogik mahorat, taʼlim jarayoni, prognozlash.

Педагогическая деятельность роль и значение прогностической компетентности

Аннотация. В данной статье анализируется содержание прогностической компетентности в педагогической деятельности, её роль и значение в развитии профессионального мастерства учителя. Рассматриваются возможности учителя предвидеть будущие результаты, эффективно планировать образовательный процесс и прогнозировать динамику развития учащихся. Также научно обоснована роль прогностической компетентности в повышении эффективности педагогической деятельности.

Ключевые слова. прогностическая компетентность, педагогическая деятельность, педагогическое мастерство, образовательный процесс, прогнозирование.

The role and significance of prognostic competence in pedagogical activity

Abstract. This article analyzes the concept of prognostic competence in pedagogical activity, as well as its role and significance in the development of a teacher's professional skills. It highlights the teacher's ability to anticipate future outcomes, effectively plan the educational process, and predict the dynamics of students' development. Additionally, the article provides a scientific justification for the role of prognostic competence in enhancing the effectiveness of pedagogical activity.

Keywords. prognostic competence, pedagogical activity, professional skills, educational process, forecasting.
